

MONASTIEK PIONIEREN

EEN VERKENNING

OKTOBER 2015

Door Rosaliene Israël
in opdracht van de
afdeling Missionair Werk van de
Protestantse Kerk in Nederland

Protestantse
Kerk

MONASTIEK PIONIEREN

EEN VERKENNING

Oktober 2015

Door Rosaliene Israël in opdracht van de afdeling
Missionair Werk van de Protestantse Kerk in Nederland

Protestantse
Kerk

INLEIDING.....	3
LITERATUURVERKENNING ROND 'MONASTIEK'	4
Terminologie.....	4
Geschiedenis.....	4
Monastiek in de mode?.....	5
Nieuwe monastiek.....	6
Monastiek leven in protestants-oecumenische context.....	8
Monastieke initiatieven als <i>fresh expressions</i>	9
Samenvatting van de literatuurverkenning.....	11
LITERATUURLIJST EN VOETNOTEN	13

INLEIDING

Een kerk op het punt van sluiten krijgt opnieuw betekenis als plattelandsklooster. Een abdij die niet meer als zodanig in gebruik is, vormt het decor voor modern stadsklooster. Een wijkgemeente in Amsterdam wordt nieuw leven ingeblazen door het vestigen van een christelijke leefgemeenschap boven in haar kerkgebouw. Getijdengebeden, retraites, meditaties, stiltewandelingen, klooster- en gemeenschapsleven: terwijl traditionele ordes en congregaties in Nederland zich bezinnen op hun voortbestaan, ‘zoemt’ het in de protestantse context van de monastieke initiatieven. Daarvan getuigt ook de nota *Kerk 2025: waar een Woord is, is een weg* over de toekomst van de Protestantse Kerk:

‘Er zijn daarnaast nieuwe vormen van kerk (*fresh expressions of church*) aan het ontstaan. Dat zijn gemeenschappen die toegankelijk zijn voor tijdgenoten die zich om wat voor reden dan ook niet bij bestaande gemeenschappen voegen. (...) Ten slotte zullen er ook leefgemeenschappen opkomen, al of niet met een leefregel voor hen die erbij horen. Zij delen op verschillende wijzen dagelijks het leven met elkaar en houden zich eventueel aan regels die het samenzijn vorm geven. Niet zelden zullen ze een oecumenisch karakter vertonen.’¹

Bij het landelijk projectteam pionieren melden zich dan ook initiatiefnemers met ideeën in deze richting. Het projectteam stelde zich daarbij o.a. de volgende vragen, die tot deze verkenning hebben geleid:

1. Wat moeten we verstaan onder het begrip ‘monastiek’?
2. Wat spreekt initiatiefnemers die zich met een monastiek initiatief bij het projectteam melden in de monastieke traditie aan?
3. Wat is de overlap (of niet) tussen de kaders die gehanteerd worden voor de pioniersplekken en de monastieke traditie?
4. Is de huidige ondersteuning voor pioniersplekken op hoofdlijnen ook passend voor monastieke initiatieven of zijn er andere ondersteuningsbehoeften?

Deze vragen mondden uit in een tweeledige verkenning. Allereerst een *literatuuronderzoek* gedaan om het concept *monastiek* te verhelderen: waar komt het woord vandaan, hoe ziet de geschiedenis van het monastieke leven in de Nederlandse context er uit en wat komt er uit recente publicaties rond het monastieke leven naar voren? Ten tweede is er een reeks *telefonische interviews* gehouden met 9 geselecteerde pioniers van pioniersplekken met een (veronderstelde) monastieke identiteit. Dit werpt licht op de *doelstelling* en de *doelgroep* die zij op het oog hebben, wat hun *inspiratie* voor pioniersplekken vormt, wat zij zelf zien als de *monastieke identiteit* ervan en wat zijn zien als *knelpunten* daarin en wat hun *behoefte* zijn ten aanzien van de begeleiding vanuit de Protestantse Kerk.

Deze verkenning vormt het antwoord op de eerste onderzoeksvraag. De uitkomsten van het tweede deel van de verkenning, op basis van interviews met de betreffende pioniers, worden met hen besproken op een dag rond monastiek pionieren op woensdag 27 januari 2016 in De Spil in Maarssen.

Rosaliene Israël (1977) is predikant van de Protestantse Kerk Amsterdam met bijzondere opdracht voor Gemeenschap Oudezijds 100, waar zij sinds 2001 woont. Zij is lid van de oecumenische community Spe Gaudentes, die de kerngroep van Oudezijds 100 vormt. Daarnaast werkt zij aan de Protestantse Theologische Universiteit aan een onderzoek naar christelijke leefgemeenschappen.

LITERATUURVERKENNING ROND ‘MONASTIEK’

Om zicht te krijgen op de betekenis van het begrip *monastiek* is een kort literatuuronderzoek gedaan naar de conceptualisering ervan. Waar komt de terminologie vandaan en hoe heeft het monastieke in de Nederlandse context vorm gekregen? Actuele publicaties over het monastieke leven, nieuwe monastiek (*new monasticism*), monastiek leven in protestants-oecumenische context en monastieke initiatieven in het kader van *fresh expressions* bieden aanknopingspunten voor de betekenisgeving van monastiek pionieren in de context van de Protestantse Kerk in Nederland. Onderstaande paragrafen vormen een weergave in vogelvlucht van de belangrijkste inzichten die tijdens deze literatuurstudie zijn opgedaan. Ze monden uit in een aantal voorlopige kenmerken van het monastieke, in het kader van nieuwe vormen van kerkzijn in de Protestantse Kerk.

Terminologie

De term ‘monastiek’ is afgeleid van het Griekse *monachos* dat ‘eenzaam’ en *monos* dat ‘alleen’ betekent.ⁱⁱ Hier komt ons woord *monnik* vandaan, dat verwijst naar het contemplatieve leven van meditatie en gebed van de eerste monniken, de eremieten (kluizenaars) in de Egyptische en Syrische woestijn. Geleidelijk aan, vanaf het moment dat het merendeel van de monniken zich terugtrekt in de beslotenheid van een klooster, is de betekenis van het woord *monastiek* van ‘alleen levend’ verschoven naar het meer algemene ‘betrekking hebbend op het kloosterleven’. Naast de mannelijke vorm van *monniken*, wordt er overigens gesproken van *monialen* als het om vrouwen gaat. Hoewel er verschillen zijn in de vormgeving van dat monastieke leven, zijn er ook kenmerken die grotendeels overeenkomen: alle *religieuzen* horen bij een gemeenschap (een *orde* of *congregatie*), ze besteden dagelijks tijd aan gebed en bezinning en ze committeren zich aan de klassieke monastieke geloften van *armoede* (geen eigen bezit), *kuisheid* (celibaat) en *gehoorzaamheid* aan de leiding en de regel van hun gemeenschap.ⁱⁱⁱ

Vanuit de monastieke traditie zijn in de loop van de tijd ook andere vormen van religieus leven ontwikkeld (zie daarover ook de paragraaf *Monastiek leven in protestants-oecumenische context*). *Communititeiten* zijn groepen christenen die zich door middel van een gelofte hebben verbonden aan een gemeenschappelijke roeping. Ze kunnen bestaan uit groepen die celibatair leven (zoals in ordes en congregaties), maar er bestaan ook gemengde communititeiten, waar ook (on)gehuwden lid van kunnen zijn. De term wordt overigens - en dat is wat verwarrend - ook gebruikt voor de monastieke gemeenschap (kloostergemeenschap) ter plekke. Hoe dan ook, voor de meeste communititeiten geldt dat de leden zich verbinden door een gelofte voor het leven. *Christelijke leefgemeenschappen* zijn woongemeenschappen waar groepen christenen (vaak minimaal drie volwassenen, die ook in een andere relatie dan de familierelatie tot elkaar staan) samenleven, vanuit de motivatie om naar het voorbeeld van Jezus Christus hun leven met elkaar te delen en gastvrijheid te verlenen. In de regel is hun commitment niet expliciet ‘voor het leven’, zoals bij de meeste communititeiten *wel* het geval is.

Geschiedenis

De geschiedenis van dit monastieke leven begint in Nederland vermoedelijk rond de zesde eeuw. Na de komst van Ierse monniken die in Europa Keltisch-christelijke kloosters stichten, neemt vanaf de zesde eeuw onder paus Gregorius het aantal kloosters dat leeft volgens de kloosterregel van Benedictus snel toe. De heilige Willibrord, benedictijn en missionaris, die in 690 vanuit Engeland naar de Lage Landen reist, vormt het begin van het benedictijnse kloosterleven in Nederland.^{iv} Deze eerste kloosters worden gevestigd op het platteland en hun dagelijkse leven bestaat uit een afwisseling van bidden en werken in de landbouw en veeteelt. Als in de loop van de middeleeuwen het stadsleven zich ontwikkelt, ontstaan er nieuwe vormen van kloosterleven en worden de activiteiten van kloosterlingen afgestemd op het leven in de stad: pastoraat, onderwijs en zorg voor armen en zieken. Een typisch Nederlandse vorm van monastiek leven wordt ontwikkeld door Geert Groote, vertegenwoordiger van de Moderne Devotie, die streeft naar een eenvoudig en praktisch christelijk bestaan, gekenmerkt door gebed, studie, het geven van onderwijs en

de zorg voor mensen in nood. Wereldwijd bekend is geworden het boek *De navolging van Christus*, geschreven door de moderne devoot Thomas a Kempis.^v

De periode van de reformatie heeft ook in Nederland grote gevolgen voor het kloosterleven: kloosters sluiten hun deuren en kloosterlingen vluchten naar veilige gebieden. Katholieken moeten hun toevlucht nemen tot schuilkerken en wie toe wil treden tot een klooster, moet uitwijken naar het buitenland. In deze periode komen buitenlandse kloosterlingen op hun beurt naar Nederland om in de schuilkerken onder te katholieken te werken. Als vanaf 1800 de godsdienstvrijheid van kracht is, leidt dit tot een opbloei van het monastieke leven: er worden allerlei nieuwe kloostergemeenschappen opgericht, die actief zijn in de samenleving. Vanaf de 20^e eeuw vertrekken kloosterlingen vanuit Nederland als missionaris naar de koloniën, ruim 9.000 religieuzen werken als missionaris elders in de wereld.

Vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw verandert de samenleving ingrijpend en ook het religieuze klimaat. Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) heeft onder meer tot gevolg dat op veel plekken, ook in kloosters, de liturgie niet langer in het Latijn wordt beoefend en veel kloosterlingen hun habijt neerleggen en vervangen voor eigentijdse kleding. Voor sommigen gaan de hervormingen niet snel genoeg, zij treden uit hun kloostergemeenschap. In de laatste decennia vergrijzen langzamerhand veel kloostergemeenschappen in Nederland, er treden steeds minder jonge mensen in en verschillende kloosters moeten hun deuren sluiten.^{vi} Tegelijkertijd worden er, naar het internationale voorbeeld van communiteiten als Taizé, Iona en Grandchamp,^{vii} in Nederland communiteiten en christelijke leefgemeenschappen opgericht, zoals Oudezijds 100/Spe Gaudentes, de Nikolakommuniteit en Gemeenschap de Hooge Berkt. Of krijgen voormalige kloosters nieuwe bewoners. Zoals de benedictijnse Paulus abdij, die tegenwoordig het thuis is van de leefgemeenschap van *Chemin Neuf*, en de abdij Mariënkroon, de voormalige abdij van de Cisterciënzers, die sinds een aantal jaren bewoond wordt door de gemeenschap van *Focolare*.^{viii}

Monastiek in de mode?

Hoewel er weinig (jonge) mensen intreden in de meer traditionele kloosters in Nederland, is de belangstelling voor een tijdelijk verblijf als gast in kloosters op dit moment ongekend groot. Ook individueel of in groepsverband verdiepen mensen zich in (aspecten van) het monastieke leven, denk aan de populariteit van de publicaties van bijvoorbeeld de benedictijn Anselm Grün, Henri Nouwen en Wil Derkse.^{ix} Het monastieke leven – of in elk geval bepaalde aspecten daarvan – spreekt mensen aan. Ook mensen die zichzelf niet expliciet christelijk zouden noemen. Dat de term *monastiek* in de christelijke, spirituele literatuur op dit moment veel gebruikt wordt, is onder meer terug te voeren op deze ontwikkeling. Het omarmen van het kloosterleven in de omvattende zin van het woord – het leven in een orde of congregatie en het bijbehorende commitment – is vandaag de dag echter voor veel mensen een brug te ver.

Thomas Quartier, theoloog, filosoof en onlangs ingetreden bij de Willibrordsabdij in Doetinchem, schrijft hier nogal kritisch over in zijn recent verschenen boek *Anders leven* over monastieke spiritualiteit.^x Hij wijst erop dat 'monastiek' allereerst verwijst naar een *manier van leven*, een levenshouding, die alle terreinen van het leven betreft en niet 'los' verkrijgbaar is in de vorm van spirituele praktijken, zoals getijdengebeden, stiltemeditaties of retraites.

'Ik wil geen techniek meegeven om je tijd beter in te delen, ook geen meditatie die je rustiger maakt om daarna weer verder te kunnen met je drukke leven. Het gaat om een werkelijke levensvorm die alles behalve gemakkelijk is; geen kant-en-klaar wellness product maar een aanzet tot continue vervreemding.'^{xi}

Het zoeken naar God – kern van het monastieke bestaan – vindt als een totale levenshouding plaats in het klooster, achter de kloosterpoort. Dit is wat Quartier betreft geen gefixeerde ruimte achter slot en grendel,

maar een tussenmenselijke ruimte, die gevormd wordt door een authentieke gemeenschap van mensen met verschillende achtergronden.

‘De monnik is in de eerste plaats een Godzoeker. Vooral in dat ‘zoeken’ dient hij te volharden en er ruimte voor te maken. (...) Wat moet hij loslaten? Dat kan een al te grote flexibiliteit zijn, waardoor hij zijn identiteit volledig laat bepalen, maar het kan net zo goed de opgedrongen idee van een superveilige haven zijn. Kortom, stabiliteit is een doodlopende weg als ze geen open ruimte creëert met een spirituele horizon.’^{xii}

Quartier is dus van mening dat je deze spirituele ruimte, waarin we ons toelagen op het zoeken naar God, nooit in je eentje tot stand kunt brengen, je hebt er de hulp van andere voor nodig. Dat is wat hij leert van de regel van Benedictus, die voorschrijft:

‘De werkplaats waar wij dit alles met aandacht moeten uitvoeren, dat is de beslotenheid van het klooster en de standvastigheid in de gemeenschap’.^{xiii}

Wat Quartier betreft kunnen monastieke praktijken nooit een doel op zichzelf zijn en zijn ze vooral bedoeld om aandacht wakker te houden en te focussen. Het dagelijks lezen uit de Bijbel (lectio), waken en vasten, ze horen bij het monastieke leven als levensvorm, die zich kenmerkt door *vervreemding*, je open stellen voor het andere dat jou ontregelt, wakker houdt en verder brengt. Dichter bij God. Veel meer dan het zoeken naar rust of stilte, richt zich het monastieke leven dus op het oefenen in aandacht voor die momenten waarin inzicht, het goddelijke, zich aan ons toont. In dit kader noemt Quartier monastiek leven een vorm van *profetisch leven*: door het praktische doen een brug slaan naar het onbekende.^{xiv}

De weg van ontvankelijkheid is aan het begin smal.
Maar als je doorgaat met zoeken
en steeds de openheid bewaart voor het begin van alle dingen,
dan wordt het ruim in je hart en merk je vanzelf wat je moet doen en laten.
Dan straalt je goedheid en schoonheid uit, kortom liefde.
Wie volhoudt een leven van inkeer en rust te leiden,
straalt vanbinnen voor de wereld om hem heen.
Hij zal een goed en open einde tegemoet gaan.^{xv}

Nieuwe monastiek

Een andere beweging, die leidt tot een hernieuwde interesse voor monastieke spiritualiteit, is die van *new monasticism*. Dankzij de Amerikaanse protestantse theoloog Shane Claiborne en de opname van zijn gedachtegoed in de Anglicaanse literatuur rond *fresh expressions*^{xvi}, is ook in Nederland de term *nieuwe monastiek* gangbaar geworden. Claiborne duidt met zijn gebruik van de term *monastiek* met name op het kloosterleven uit de eerste eeuwen van het christendom, zoals ingezet door de heilige Anthonius (woestijnvader), de hierboven genoemde Benedictus en Fransiscus en Clara van Assisi. Zij zagen het als hun roeping om als luis in de pels de kerk te herinneren aan haar eigenlijke roeping: de navolging van Jezus Christus in het dagelijkse leven met en voor mensen. In het spoor van deze voorbeelden zien vertegenwoordigers van de nieuwe monastieke beweging zichzelf als pro-kerkelijk en teruggrijpend op een aloude spiritualiteit.

In 1997 koopt Claiborne samen met studievrienden een huis in Philadelphia. Hier beginnen zij een christelijke leefgemeenschap, die ze *the Simple Way* noemen: eenvoudig leven als ‘programma’ om anders te leren denken over arm en rijk, wat je hebt met anderen te delen, scheiding tussen groepen in de samenleving te doorbreken en te laten zien dat het kan, dat anders leven mogelijk is. Directe aanleiding tot de oprichting van the Simple Way vormt de concrete ervaring van afwezigheid van de kerk. Als in een

wijk in Philadelphia een groep daklozen, die toevlucht gezocht heeft in een oude kathedraal, er door de kerkelijke autoriteit uitgezet dreigt te worden, besluit hij met een aantal vrienden om zich bij deze groep te voegen.

‘In die oude kathedraal in Noord-Philidelphia ben ik opnieuw geboren. De families daar werden onze docenten en theologen. Zij leefden aan de rafelrand van het economische bedrijfsleven, waar ik alleen maar over had gelezen tijdens de colleges sociologie. Het Evangelie was hun taal en zij openden onze ogen voor de ‘economie’ van de vroege kerk. (...) Uiteindelijk heeft een aantal van ons zich in de wijk Eastern gevestigd, in een rijtjeshuis in Kensington, en we noemden onszelf ‘The Simple Way’ (...) waar we probeerden een andere manier van leven te ontdekken. (...) Zeven jaar later realiseren we ons dat we onderdeel zijn van een beweging die veel groter is dan ‘The Simple Way’ – een gemeenschap van gemeenschappen, die wat ons betreft de contouren heeft van een nieuwe monastieke beweging.’^{xvii}

Het ‘nieuwe’ van deze nieuwe monastieke beweging is dat elke tijd vraagt om toepassing van de monastieke spiritualiteit op de eigen, specifieke situatie. Voor Claiborne c.s. betekent dit bijvoorbeeld dat zij zich vestigen in gebieden waar de kerk afwezig is, zich richten op de noden van de mensen in hun directe context en vanuit een ecologisch bewustzijn eenvoudig proberen te leven in een doorgeslagen consumptiemaatschappij. In die zin raakt de actualisering van Claiborne aan wat Quartier *anders leven* noemt: monastiek leven als een manier van leven die reageert op en vaak ook schuurt en botst met het ‘gangbare’ leven.

De twaalf kenmerken van de nieuwe monastieke beweging zijn:

1. localisering aan de randen van de samenleving,
2. inkomsten delen met elkaar en mensen die het nodig hebben,
3. gastvrijheid tegenover vreemdelingen,
4. boetedoening voor de verdeeldheid van de kerken en actief streven naar verzoening,
5. onderwerping aan het lichaam van Christus, de kerk,
6. leven naar het voorbeeld van Christus en het traditionele noviciaat,
7. voeden van gemeenschapsleven,
8. ondersteuning van zowel celibatair als gehuwd leven,
9. geografische nabijheid van leden,
10. zorg voor Gods schepping door de lokale economie te ondersteunen,
11. in een gewelddadige wereld gericht zijn op vrede volgens Matteus 18 en
12. commitment aan de discipline van het contemplatieve leven.^{xviii}

Deze kenmerken en de praktijken waardoor deze manier van leven gekenmerkt wordt, helpen om het kritische aspect van het monastieke niet uit het oog te verliezen. Het monastieke leven zelf is nooit in deze praktijken, of eentje ervan te vatten.

In Nederland vormt Claiborne met name voor een groep (jonge) protestanten een inspiratiebron. Denk bijvoorbeeld aan het boek *Heilig. Gewoon nu* van Bert Dicou en Sigrid Coenradie, waarin zij jonge mensen als Frank Mulder (Gemeenschap Overhoop, Utrecht) en Matthias Brand (het Jeannette Noëlhuis, Amsterdam) interviewen over wat hen inspireert om voor een leven in gemeenschap te kiezen.^{xix} Claiborne’s ideaal van een op monastieke leest geschoeid gemeenschapsleven, gastvrijheid en ecologisch bewustzijn spreekt (jonge) mensen aan. Deze manier van leven biedt de mogelijkheid om christelijke spiritualiteit te verbinden aan het alledaagse leven met en voor mensen. Frank Mulder, oprichter van Overhoop zegt hierover:

‘De wereld verandert snel. Vaste kaders verdwijnen, zowel op moreel als op economisch gebied. Gemeenschappen worden zwakker en mensen moet steeds meer als individu hun leven vormgeven. Vooral voor mensen aan de onderkant is dat moeilijk, maar ook voor high-potentials is het vaak niet meer helder waar je nu voor leeft. Wat betekent het in deze setting concreet om Gods koninkrijk te zoeken, om samen kerk te zijn, om als familie van God iets te laten zien van de nieuwe wereld die gaat komen? Dat kan niet in je eentje. Daarom is het belangrijk om nieuwe gemeenschappen op te richten waar een andere manier van leven centraal staat, een leven van liefde en vrede, gebed en gastvrijheid.’^{xx}

Anders gezegd: de monastieke ‘trits’ van samen leven en werken, bidden en gastvrijheid verlenen, biedt in de eigentijdse vorm van een leefgemeenschap een voorbeeld van authentiek christelijk leven in de wereld van vandaag.^{xxi} Juist daarom is het terecht dat er binnen gevestigde kerken in Nederland, denk aan de eerder genoemde nota *Kerk op weg naar 2025*,^{xxii} aandacht is voor leefgemeenschappen en andere monastieke initiatieven als vernieuwende vorm van kerkzijn. Voorbeelden hiervan zijn de Eltheto-leefgemeenschap (Amsterdam), de pioniersplek Nijkleaster (Jorwert) en, ook in Amsterdam, Leefgemeenschap Slotervaart.^{xxiii}

Monastiek leven in protestants-oecumenische context

De nieuwe monastieke beweging zoals ingezet door Claiborne c.s. vormt overigens niet het enige aanknopingspunt om te verhelderen wat *monastiek* in de protestantse context kan betekenen. Al veel eerder, in 1958 schrijft Johannes van Beusekom^{xxiv} over het belang van, wat hij noemt, *ordoïde* groepen naast de protestantse kerken. Deze groepen ontstaan als reactie op het feit dat de kerk steeds minder voor mensen betekent en er naar nieuwe vormen wordt gezocht om aan te sluiten bij de belevingswereld van hedendaagse mensen.^{xxv} Kenmerkend voor deze groepen zijn:

- een sterke verbondenheid met de kerk,
- een gemeenschappelijk ideaal,
- vrijwillige toetreding,
- een religieus-ethische gerichtheid,
- nauwe onderlinge verbondenheid,
- op stabiliteit gerichte organisatievorm,
- openheid naar de wereld en
- een bepaalde mate van radicaliteit.

Deze gemeenschappen bieden de mogelijkheid tot identificatie, juist omdat zij zich richten op het concrete, geleefde leven. Daarbij zijn veel van dit soort gemeenschappen diaconaal, in de zin dat de boodschap van het evangelie geleefd wordt en de mens in zijn/haar totale nood gezien wordt. Voorbeelden van dit soort gemeenschappen zijn de eerder genoemde gemeenschappen van Taizé, Iona en Grandchamp, die niet alleen tot voorbeeld hebben gediend voor gemeenschappen en gemeenschappen als Oudezijds 100/Spe Gaudentes, de Nikolakommuniteit en Gemeenschap de Hooge Berkt, maar ook vandaag nog een inspiratiebron vormen voor (jonge) mensen met monastieke ‘aspiraties’.^{xxvi} De zeven functies van religieuze gemeenschappen en gemeenschappen die Jacques Roos^{xxvii} in 1974 beschrijft n.a.v. zijn praktijkonderzoek bij diverse (veelal oecumenische) groepen, doen trouwens sterk denken aan de kenmerken van de monastieke groepen van Van Beusekom:

- hulp bij persoonlijke groei (door meditatie, retraite, vorming),
- ononderbroken gebed voor kerk en wereld,
- gastvrijheid,
- tekenfunctie voor kerk en wereld (katholiciteit van de kerk, geïncarneerde maatschappij-kritiek),
- studie en publicaties,

- gemeenschapsvorming door nieuwe mogelijkheden van samenleven te scheppen en
- geloofscontinuïteit door structuur van geloften, missionaire gerichtheid, verworteling van spiritualiteit in het dagelijkse leven, trouw aan God en aan elkaar, hoop voor kerk en wereld.

En de omschrijving die Van den Brink, Dorsman en Minnema^{xxviii} heel wat jaren later in hun boek *Evangelische leefgemeenschappen* geven, doet sterk denken aan de 12 kenmerken van de nieuwe monastieke beweging. Op basis van 28 verschillende christelijke leefgemeenschappen die zij beschrijven, noemen zij als belangrijkste kenmerken dat deze leefgemeenschappen:

- zich geïnspireerd weten door het leven van de eerste christenen zoals we dat kennen uit het bijbelboek Handelingen
- gevormd worden door minimaal drie volwassen christenen die samen leven
- een gemeenschappelijke huishouding voeren,
- de intentie hebben om sociale problemen op te lossen en
- geïnspireerd op hun geloof in Jezus Christus een alternatieve manier van leven willen bieden.

Samenvattend

Hoewel deze drie beschrijvingen van Van Beusekom, Roos en Van den Brink, Dorsman en Minnema en de groepen waarop zij deze beschrijvingen hebben gebaseerd verschillen, zijn er ook opvallende overeenkomsten in de kenmerken van protestants-oecumenische monastieke groepen. Het *gemeenschapsleven* (met de specifieke dynamiek van een leefregel, een gebedsleven en gemeenschappelijke activiteiten en locatie) wordt gezien als een *alternatieve manier van leven*, die de betreffende leden helpt bij het *vormgeven van hun alledaagse, christelijke spiritualiteit* en tegelijk, door haar *open, gastvrije, diaconale/pastorale/missionaire gerichtheid*, ook een (*spirituele*) *ruimte* biedt aan *anderen* om zich daaraan tijdelijk te laven.^{xxix} De *positief-kritische verhouding tot de kerk* – die we zowel in de literatuur uit de tweede helft van de 20^e eeuw, als in de meer recente literatuur in de sfeer van nieuwe monastiek tegenkomen – is in dit alles een terugkerend thema, dat juist ook in het kader van monastiek pionieren binnen de Protestantse Kerk aandacht verdient.

Monastieke initiatieven als *fresh expressions*

In het kader van deze verkenning van de manier waarop het monastieke vorm krijgt, is interessant wat er recent in de context van fresh expressions over monastieke initiatieven wordt gepubliceerd. In *Mission-shaped church*, de door een breed publiek gelezen publicatie van de Anglicaanse kerk over nieuwe vormen van kerkzijn, staan nieuwe monastieke initiatieven in het rijtje met allerlei verschillende vormen van kerkvernieuwing, van traditionele kerkplantingen tot pub churches. Deze categorie van nieuw-monastieke initiatieven is heel divers: van *christelijke leefgemeenschappen* naar het voorbeeld van Iona en Taizé, tot gemeenschappen van mensen die niet samenleven, maar zich wel houden aan een *gemeenschappelijke leefregel*. Wat ze allemaal gemeenschappelijk hebben is de focus op het voorbeeld van Jezus en het biddend zoeken van God.^{xxx}

‘Monastieke bewegingen waren creaties en bewegingen van de Geest. Als nieuwe monastiek dienstbaar wil zijn aan Gods missie door de kerk, zoals ik dat hoop, dan zullen herbronning – opnieuw verbinding leggen met de vroege kerk – en vernieuwing – het aanbreken van Gods toekomst, zijn nieuwe schepping – hand in hand moeten gaan. Dan is er, wellicht, sprake van *deep church* – een driedimensionele manier van leven, die haar wortels heeft in de eeuwenoude praxis en een leven dat anticipeert op de toekomst.’^{xxxi}

Binnen het kader van fresh expressions worden drie vormen van monastieke initiatieven onderscheiden, die teruggaan op verschillende monastieke tradities door de eeuwen heen:

1. toegewijde broeders en zusters richten nieuwe plekken van gebed en contemplatie op voor mensen buiten of aan de rand van de kerk,
2. enkelingen of groepen begeven zich naar een specifiek gebied (zoals Claiborne c.s.) om daar een 'alternatieve' manier van leven te verwezenlijken of
3. een combinatie van beide, waarbij er een gemeenschap wordt gevormd die tot doel heeft voor mensen van buiten een gastvrije plaats van gebed en contemplatie te zijn.^{xxxii}

Voor de wereld van vandaag vormen deze monastieke concepten vanuit een *missionair perspectief* nieuwe kansen. De monastieke manier van leven biedt mogelijkheden voor een vorm van *discipelschap* die relationeel is en focust op het evangelische voorbeeld van Jezus Christus als bron voor gemeenschap.^{xxxiii} Het nodigt mensen uit om geraakt te worden door de rijkdom van christelijke contemplatieve en mystieke tradities. In een wereld die af lijkt te stevenen op een ecologische, sociale en economische catastrofe is niet de vraag 'wat moeten we geloven?' (orthodoxie), maar 'hoe moeten we leven?' (orthopraxis) relevant:

'Daarom benadrukken nieuwe monastieke gemeenschappen ook authentieke christelijke waarden gebaseerd op sociale, ethische, economische en ecologische rechtvaardigheid. Veel van deze gemeenschappen hebben een spirituele leefregel of een dagelijks leefritme – een postmoderne doorwerking van een pre-moderne benadering van orthopraxis (het juiste doen)'^{xxxiv}

Commitment als uitdaging

Net als Quartier ziet Ian Adams, Anglicaans priester, kunstenaar en abt van de mayBe community, voor deze tijd een uitdaging in het *commitment* dat het monastieke leven van mensen vraagt. In tegenstelling tot allerlei andere vernieuwende vormen van kerkzijn en christelijke gemeenschapsvorming, werpen monastieke gemeenschappen en initiatieven een behoorlijke *drempel* op voor wie er deel van uit wil maken. Hoe het komt dat er een overvloedige interesse is in allerlei monastieke praktijken en producten, terwijl een levenslange roeping voor het monastieke leven nog nooit zo impopulair is geweest, is en blijft een van de grootste raadsels. De grote vragen waar we volgens Adams tegenaan lopen bij nieuwe monastieke vormen van gemeenschapsleven en missie zijn dan ook:

- Hoe kunnen monastieke gemeenschappen toegankelijk blijven en tegelijk een weg tot spirituele vorming bieden, die naar de aard van de monastieke spiritualiteit iets laat zien van het gewicht en het belang ervan?
- Hoe zou een toegangsweg, zoals het traditionele noviciaat van de kloosters, er vandaag de dag uit kunnen zien?
- Zijn er manieren om het eenvoudiger te maken om mee te doen en *tegelijk* trouw te blijven aan de gedachte dat het volgen van Christus in de wereld een waardevolle en ook veeleisende weg is?^{xxxv}

Volgens Stuart Burns - abt van de benedictijnse gemeenschap van monniken en monialen van Mucknell Abbey en verantwoordelijk voor de relatie tussen the House of Bishops en de religieuze gemeenschappen en de nieuwe monastieke gemeenschappen in het bijzonder - is *het* vitale missionaire element van nieuwe monastieke gemeenschappen *de ruimte die zij hun gasten en bezoekers bieden om Christus te ontmoeten*: 'Want waar twee of drie mensen in mijn naam samen zijn, ben ik in hun midden.' (Matt. 18, 20, NBV). En net als Quartier benadrukt Burns het 'ontregelende' element hiervan:

'Het is een uitdaging om verschillen als een gave te zien, als uitnodiging om te groeien in wederzijdse liefde, en niet als een obstakel voor een vreedzaam leven in de gemeenschap.'^{xxxvi}

Juist daarom weet Burns het omvattende *commitment* van een gelofte voor het leven ook zo te waarderen: een levenslang commitment aan een groep mensen, wat er ook gebeurt, zodat, in plaats van weg te lopen

als het moeilijk wordt, je er met elkaar doorheen gaat. Dit commitment is wederzijds. Het commitment van de gemeenschap aan het individu biedt de enkeling de zekerheid en de ondersteuning die nodig zijn om de moeilijke en donkere kanten van het bestaan onder ogen te kunnen zien. De diepe acceptatie en vrijheid onder de leden van de gemeenschap die daaruit voortkomt, betekent vervolgens dat anderen er op hun beurt, naar het voorbeeld van Jezus, gastvrij ontvangen worden en geaccepteerd worden zoals ze zijn. Daarom zijn al die verschillende vormen van ‘oud’ en ‘nieuw’ monastiek leven volgens Burns zo belangrijk. Ze hebben elkaar nodig om ervaring en inspiratie uit te wisselen en te delen. En om als een solide netwerk van gemeenschapsleven deel van de kerk te zijn onderweg naar een nieuw tijdperk. Hoe dit zich verhoudt tot de institutionele kerk, dat is zoeken.

Relatie met de institutionele kerk

De Anglicaanse kerk kent Religious Communities die een officiële relatie hebben met de Church of England en waarvoor een speciaal reglement geldt dat voorziet in afvaardiging van en naar de House of Bishops. Burns is trouwens terughoudend als het gaat om de kerkelijke erkenning van nieuwe monastieke gemeenschappen. Hij waarschuwt in dit kader voor twee verleidingen:

1. al te snel streven naar erkenning en goedkeuring door de institutionele kerk, dit verhoudt zich op z'n minst spanningsvol tot hun profetische functie als luis in de pels van de kerk, en
2. te veel focussen op het natuurlijke verlangen om het aantal kerngroepleden te vermeerderen, in plaats van het verdiepen van het spirituele leven in Christus en de toename (in aantal) over te laten aan de Geest.

Samenvattend

The Church of England kent een lange traditie van monastieke gemeenschapsvorming, van traditionele monastieke gemeenschappen tot nieuwe monastieke initiatieven. In het kader van nieuwe vormen van kerkzijn biedt het monastieke als een manier van leven aanknopingspunten voor een eigentijdse vorm van *discipelschap* in het volgen van Jezus Christus als bron voor gemeenschap, waarin de *orthopraxis* centraal staat. Het *commitment* dat het monastieke leven vraagt vormt een uitdaging: het vraagt om *toewijding* van de betrokkenen en kan ongewild voor mensen van buiten een *drempel* opwerpen. Juist omdat idealiter *commitment* van een toegewijde groep en het bieden van *gastvrijheid* ten aanzien van bezoekers en passanten hand in hand gaan, kunnen monastieke groepen een cruciale bijdrage leveren aan de toekomst van kerk en wereld.

Samenvatting van de literatuurverkenning

Monastiek leven dat zich in de kern richt op *het zoeken naar God* heeft oude papieren, ook in ons eigen land. En hoewel het kloosterleven de laatste decennia onder druk is komen te staan vanwege de drastische afname van het aantal toetreders, zijn monastieke praktijken – retraits, lectio divina^{xxxvii}, getijdengebeden, kloosterwandelingen, waken, vasten – en monastieke producten ongekend populair. Dat levert praktische problemen op: met minder mensen moeten er steeds meer gasten ontvangen worden. Maar het betekent ook een *inhoudelijke spanning* rond de invulling van het begrip monastiek, dat immers bedoeld is als een manier van toegewijd leven dat vraagt om *commitment* en zich richt op het zoeken naar God.

Naast kloosters, hebben zich ondertussen eigentijdse vormen van monastiek leven ontwikkeld, ook in de *protestants-oecumenische context*. Christelijke leefgemeenschappen en gemeenten bieden net als de traditionele kloosters een alternatieve manier van leven, hand in hand met gastvrijheid en openheid voor mensen en hun noden. Daarmee komen ze tegemoet aan een behoefte van christenen om *spiritualiteit te verbinden met het alledaagse leven* (orthopraxis). Het gemeenschapsleven is voor de leden een manier om Jezus na te volgen (discipelschap) en heeft het (missionaire) effect dat *ook anderen erdoor worden aangesproken*. Mede onder invloed van de nieuwe monastiek hebben zich allerlei vormen van monastieke gemeenschap ontwikkeld in positief-kritische verhouding tot de kerk en met grote openheid voor de spirituele behoeften van mensen van deze tijd; van plekken waar mensen zich kunnen bezinnen (retraits en

kloosterdagen), vieringen met een monastiek karakter (getijdengebeden), groepen die experimenteren met leefregels tot leefgemeenschappen en gemeenschappen, die ontstaan voor tijdelijke gasten. Wat deze initiatieven gemeenschappelijk hebben is dat *worteling in eeuwenoude tradities* van monastieke spiritualiteit hand in hand gaat met een *gerichtheid op de toekomst van kerk en wereld*.

Kenmerken van het monastieke

Op basis van deze literatuurstudie tekent zich een aantal voorlopige kenmerken af van 'het monastieke' in de protestants-oecumenische context van nieuwe vormen van kerkzijn:

- het gaat om een *manier van leven* waarin het *zoeken naar God* centraal staat en van waaruit diverse *praktijken* voortkomen, zoals lectio divina, getijdengebeden, geestelijke begeleiding en retraites
- deze manier van leven vraagt vanwege haar aard om een vorm van *commitment*, bijvoorbeeld aan een *gemeenschappelijke leefregel* of *roeping*
- het is gericht op het *volgen van het evangelische voorbeeld van Jezus Christus als bron voor gemeenschap*, hetgeen hand in hand gaat met *gastvrijheid en openheid voor bezoekers en gasten*, vanuit de overtuiging dat we bij uitstek in de ontmoeting met hen, *Christus* ontmoeten
- het staat, juist vanwege de nadruk op *orthopraxis*, die wortelt in aloude monastieke tradities en gericht is op de toekomst van kerk en wereld, in een *positief-kritische verhouding tot de kerk*

Zoals blijkt uit de beschreven literatuur zijn de huidige verschijningsvormen van het monastieke divers. Het is veelvormig in *spiritualiteit, commitment, localiteit*, mate van *gemeenschappelijkheid* en *gastvrijheid* en *missionaire/diakonale/pastorale gerichtheid*. Daarbij zijn de groepen die in de diverse onderzoeken en publicaties worden genoemd alles behalve statisch. Een gemeenschap gericht op verzoening na de Tweede Wereldoorlog groeide uit een spirituele plek waar duizenden jongeren geïnspireerd worden. Een retraitecentrum groeide uit tot een protestantse gemeenschap. Een oude abdij op een eiland in Schotland vormde de aanzet tot een internationale beweging. Wat begon als een missionaire plek van presentie in een oude stadswijk, groeide uit tot een communautaire gemeenschap. En een thuis voor uitgetreden kloosterlingen werd een retraiteplek waar (jonge) mensen geestelijk begeleid worden.

Drie onderliggende vragen

Met het oog op monastieke initiatieven in het kader van het zoeken naar nieuwe vormen van kerkzijn binnen de Protestantse Kerk, is de vraag relevant hoe het *monastieke* – dat vele verschijningsvormen kent – zich verhoudt tot het concept van *pionieren* zoals dat op dit moment vorm krijgt. Daarbij kunnen op basis van deze literatuurverkenning in elk geval drie onderliggende vragen gethematiseerd worden:

- Hoe kan, in het kader van de huidige vorm van pionieren, het monastieke *commitment* gestalte krijgen?
- Hoe verhoudt zich het monastieke ideaal van *gastvrijheid/openheid* tot de *missionaire roeping* van de kerk?
- Hoe kunnen monastieke initiatieven en gemeenschappen *een plek krijgen* in (relatie tot) de kerk en tegelijk hun functie als *luis in de pels* behouden?

LITERATUURLIJST EN VOETNOTEN

- A yearbook of religious orders and communities in the Anglican Communion, and tertiaries, oblate, associates and companions, Canterbury Press, 2013
- Advisory Council of the Relations of Bishops and Religious Communities, A Handbook of the Religious Life, Canterbury Press, 2004 en Anglican Religious life 2014-15
- Benedictus van Nursia, Regel, Richtsnoer voor monastiek leven, vertaling Vincent van Hunink, inleiding en annotatie door Thomas Quartier en Gueric Aerden oco, Budel, 2014
- Johannes van Beusekom, Het experiment der gemeenschap, Voorhoeve, 1958
- Dietrich Bonhoeffer, Leven met elkander, Boekencentrum, 1999
- Gijs van den Brink, Wim Dorsman, Minnema, H, Evangelische leefgemeenschappen, Kok, 2003
- Stephen Cherry, Barefoot Disciple, Walking the Way of Passionate Humility, the Archbishop of Canterbury's Lent Book, 2011
- Graham Cray, Ian Mobsby, Aaron Kennedy (eds.), New Monasticism as Fresh Expression of Church, Canterbury Press, 2010
- De regel van Taizé, Nederlandse uitgave met Franse tekst, Ten Have, 1976
- Wil Derkse, Een levensregel voor beginners, Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven, Lannoo, 2008
- Bert Dicou en Sigrid Coenradie, Heilig, Gewoon nu, Meinema, 2012
- Ronald Ferguson, Chasing the Wild Goose, The Story of the Iona Community, Wild Goose Publications, 1998
- Jan Hendriks, Op weg naar de Herberg, Bouwen aan een open kerk, Kok, 2003
- Thomas a Kempis (1380-1471), De navolging van Christus in jonge taal, Adveniat geloofseducatie, 2014
- Kerk 2025: Waar een Woord is, is een Weg, Protestantse Kerk, www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/WaareenWoordis-iseenweg.pdf
- Ad Leys, Charles Caspers, Jorge Castillo Guerra (red.), Voortbouwen op het fundament, Religieus leven en de flexibele mens, Berne Media/uitgeverij abdij van Berne, 2015
- Mission and Public affairs council Church of England), Mission-shaped church, Church planting and fresh expressions of church in a changing context, Church House Publishing, 2004
- Jacques Roos, Kommunes en Kommunititeiten, Bosch & Keuning, 1974
- The Rutba House (ed.), School(s) for Conversion: 12 Marks of a New Monasticism, New Monastic Library, 2005
- Sake Stoppels, Oefenruimte, Gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen, Boekencentrum, 2013
- Hein Stufkens, Dom Gerard Mathijssen e.a. Een Innerlijk Avontuur, Het Benedictijner kloosterleven van binnuit belicht, Tirion, 1999
- Jean Vanier, In Broosheid Dragen, Gemeenschap beleven vanuit de spiritualiteit van de Ark, Averbode, 1994
- Jean Vanier, Community and Growth, Griffin Press, 1989
- Jan-Willem Wits, Eerste hulp bij kloosterbezoek, Kok, 2014
- Thomas Quartier, Anders Leven, Hedendaagse monastieke spiritualiteit, Berne Media, 2015

-
- ⁱ Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg, Protestantse Kerk Nederland, www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/WaareenWoordis-iseenweg.pdf
- ⁱⁱ www.etymologiebank.nl
- ⁱⁱⁱ Lees voor een uitgebreide introductie op het kloosterleven: Jan-Willem Wits, Eerste hulp bij kloosterbezoek, Kok, 2014
- ^{iv} Hein Stufkens en Dom Gerard Mathijsen e.a., Een Innerlijk Avontuur, Het Benedictijner kloosterleven van binnenuit belicht, Tirion, 1999
- ^v Thomas a Kempis (1380-1471), De navolging van Christus in jonge taal, Adveniat geloofseducatie, 2014
- ^{vi} www.erfgoedkloosterleven.nl voor een historisch overzicht en www.knr.nl voor een actueel overzicht van monastiek leven in Nederland
- ^{vii} www.taize.fr, www.iona.org.uk en www.grandchamp.org
- ^{viii} www.oudezijs100.nl, www.nikola-kommuniteit.nl, www.hoogeberkt.nl, www.chemin-neuf.nl en www.focolare.org/nederland
- ^{ix} Wil Derkse, Een levensregel voor beginners, Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven, Lannoo, 2008
- ^x Thomas Quartier, Anders Leven, Hedendaagse monastieke spiritualiteit, Berne Media, 2015
- ^{xi} Thomas Quartier, Anders Leven, Hedendaagse monastieke spiritualiteit, Berne Media, 2015, p. 21
- ^{xii} Thomas Quartier, Anders Leven, Hedendaagse monastieke spiritualiteit, Berne Media, 2015, p. 40
- ^{xiii} Benedictus van Nursia, Regel, Richtsnoer voor monastiek leven, vertaling Vincent van Hunink, inleiding en annotatie door Thomas Quartier en Gueric Aerden oco, Budel, 2014, Hoofdstuk 4, 78
- ^{xiv} Thomas Quartier, Anders Leven, Hedendaagse monastieke spiritualiteit, Berne Media, 2015, p. 153
- ^{xv} Thomas Quartier, Anders Leven, Hedendaagse monastieke spiritualiteit, Berne Media, 2015, p.154, vrij naar Regel van Benedictus, Proloog, 45-47
- ^{xvi} Graham Cray, Ian Mobsby, Aaron Kennedy (eds.), New Monasticism as Fresh Expression of Church, Canterbury Press, 2010
- ^{xvii} The Rutba House (ed.), School(s) for Conversion: 12 Marks of a New Monasticism, New Monastic Library, 2005, pp. 27-28.
- ^{xviii} The Rutba House (ed.), School(s) for Conversion: 12 Marks of a New Monasticism, New Monastic Library, 2005
- ^{xix} Bert Dicou en Sigrid Coenradie, Heilig, Gewoon nu, Meinema, 2012
- ^{xx} Uit persoonlijke correspondentie
- ^{xxi} Naast Overhoop, zijn de afgelopen jaren meerdere christelijke leefgemeenschappen opgericht: zoals Ki Tov (www.kitov.nl, Utrecht), Humus (Nieuwegein), het Kleiklooster (www.kleiklooster.nl) en Good Luck (www.goodluckamsterdam.nl, beide Amsterdam).
- ^{xxii} www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/WaareenWoordis-iseenweg.pdf
- ^{xxiii} www.elthetokerkamsterdam.nl/over-ons/leefgemeenschap, www.nijkleaster.frl en leefgemeenschapslotervaat.wordpress.com
- ^{xxiv} Johannes van Beusekom, Het experiment der gemeenschap, Voorhoeve, 1958
- ^{xxv} Denk ook aan: Dietrich Bonhoeffer, Leven met elkander, Boekencentrum, 1999, eerste uitgave in 1939
- ^{xxvi} Zie ook: Bert Dicou en Sigrid Coenradie, Heilig, Gewoon nu, Meinema, 2012
- ^{xxvii} Jacques Roos, Kommunes en Kommuniten, Bosch & Keuning, 1974
- ^{xxviii} Gijs van den Brink, Wim Dorsman, Minnema, H, Evangelische leefgemeenschappen, Kok, 2003
- ^{xxix} Zie voor aanknopingspunten in viasie op gastvrij kerkzijn ook: Jan Hendriks, Op weg naar de Herberg, Bouwen aan een open kerk, Kok, 2003
- ^{xxx} Mission and Public affairs council Church of England), Mission-shaped church, Church planting and fresh expressions of church in a changing context, Church House Publishing, 2004
- ^{xxxi} Graham Cray in: Graham Cray, Ian Mobsby en Aaron Kennedy (eds.), New Monasticism as Fresh Expression of Church, Ancient Faith, Future Mission, Canterbury Press, 2010, p. 10
- ^{xxxii} Ian Mobsby in: Graham Cray, Ian Mobsby en Aaron Kennedy (eds.), New Monasticism as Fresh Expression of Church, Ancient Faith, Future Mission, Canterbury Press, 2010, p. 14-15
- ^{xxxiii} Lees hierover bijvoorbeeld ook het boek Oefenruimte van Sake Stoppels (Oefenruimte, Gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen, Boekencentrum, 2013) waarin hij schrijft over de kansen die een gemeenschappelijke leefregal biedt voor kerkelijke gemeenschappen: verdieping, accent op het leven en een helder profiel van verwachtingen.
- ^{xxxiv} Ian Mobsby in: Graham Cray, Ian Mobsby en Aaron Kennedy (eds.), New Monasticism as Fresh Expression of Church, Ancient Faith, Future Mission, Canterbury Press, 2010, p. 15
- ^{xxxv} Ian Adams in: Graham Cray, Ian Mobsby en Aaron Kennedy (eds.), New Monasticism as Fresh Expression of Church, Ancient Faith, Future Mission, Canterbury Press, 2010, p. 43
- ^{xxxvi} Abt Suart Burns osb in: Graham Cray, Ian Mobsby en Aaron Kennedy (eds.), New Monasticism as Fresh Expression of Church, Ancient Faith, Future Mission, Canterbury Press, 2010, p. 142
- ^{xxxvii} Lectio divina is gericht op het met aandacht, biddend lezen van passages uit de Bijbel. Kenmerkend is het meditatieve karakter ervan: niet het begrijpen van de tekst staat centraal, maar wat tekst aan betekenissen oproept en hoe die raken aan mijn leven vandaag. De lectio bestaat meestal uit vier 'fasen': lectio (lezing van de tekst), meditatio (overweging van de tekst), oratio (gebed) en contemplatio (nadere beschouwing).